

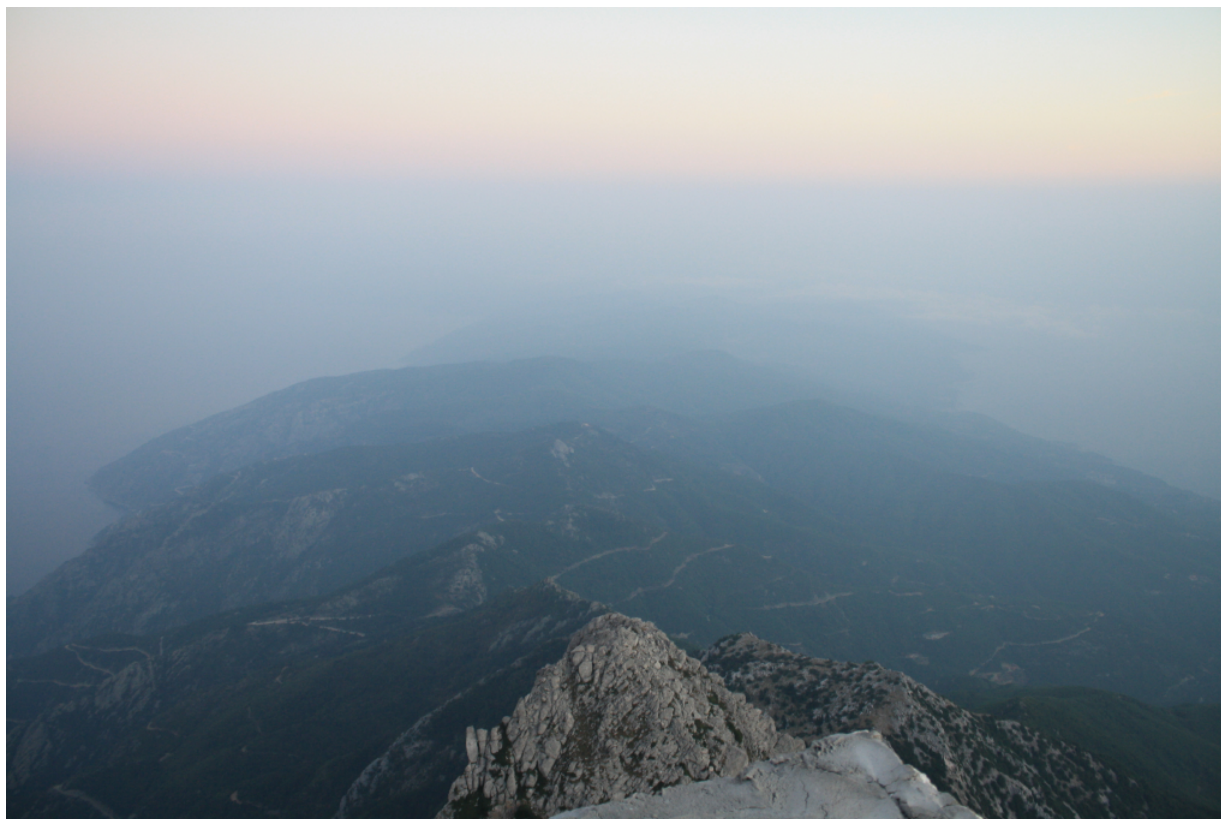
Η μοναστική ζωή ως δείκτης τελειώσεως

/ Άγιον Όρος

Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Με την εμφάνιση του μοναχισμού παρουσιάστηκε μια ιδιαίτερη μορφή ζωής στην Εκκλησία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δημιουργήθηκε και νέα ηθική. Η Εκκλησία δεν έχει ιδιαίτερη ηθική για τους κοσμικούς και ιδιαίτερη για τους μοναχούς, ούτε διαφοροποιεί τις δύο αυτές κατηγορίες των πιστών ως προς τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο Θεό. Η χριστιανική ζωή είναι κοινή για όλους. Όλοι οι Χριστιανοί έχουν ως κοινό γνώρισμα «το από Χριστού και είναι και ονομάζεσθαι»¹. Η υπόσταση δηλαδή και το όνομά τους ανάγονται στο Χριστό. Αυτό σημαίνει ότι ο Χριστιανός είναι γνήσιος και αληθινός, όταν στηρίζει τη ζωή και τη διαγωγή του στο Χριστό. Η προσπάθεια όμως αυτή δυσχεραίνεται μέσα στον κόσμο.

Άποψη της χερσονήσου του Αγίου Όρους από την κορυφή του Άθωνα

Αυτό που είναι δύσκολο στον κόσμο επιχειρείται με ιδιαίτερη φροντίδα στο μοναχισμό. Ο μοναχός επιδιώκει στην πνευματική του ζωή ο,τι οφείλει να επιδιώκει και οποιοσδήποτε πιστός: να ζει σύμφωνα με τις εντολές του Θεού. Οι βασικές αρχές του μοναχισμού συμπίπτουν ουσιαστικά με τις βασικές αρχές της ζωής όλων των πιστών. Αυτό γίνεται εμφανέστερο στην ιστορία της Εκκλησίας κατά τους πρώτους αιώνες, όταν δεν είχε ακόμα εμφανισθεί ο μοναχικός θεσμός.

Στην παράδοση της Εκκλησίας είναι προφανής η προτίμηση της παρθενίας η της αγνότητας απέναντι στο γάμο. Η θέση αυτή δεν στρέφεται βέβαια εναντίον του γάμου, που αναγνωρίζεται ως μέγα μυστήριο², αλλά επισημαίνει τις δυσκολίες που συνεπάγεται σε πρακτικό επίπεδο για την πνευματική ζωή. Γι αυτό εξ αρχής υπήρχαν πολλοί Χριστιανοί, που απέφευγαν τη σύναψη γάμου. Έτσι ο απολογητής Αθηναγόρας, που έζησε κατά το δεύτερο αιώνα, γράφει: «Εύροις δ ἂν πολλούς των παρ ἡμῖν ἀνδρας και γυναίκας καταγηράσκοντας αγάμους ελπίδι του μάλλον συνέσεσθαι τω Θεώ»³.

Εξάλλου η χριστιανική ζωή συνδέθηκε εξ αρχής με την αυταπάρνηση και τη θυσία: «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν και ἀράτω τον σταυρόν αυτού και ἀκολουθείτω μοι»⁴. Ο Χριστός ζητά από τον άνθρωπο την πλήρη αυτοπροσφορά του: «Ο φιλῶν πατέρα η μητέρα υπέρ ἐμέ ουκ ἔστι μου ἄξιος και ο φιλῶν υιόν η θυγατέρα υπέρ ἐμέ ουκ ἔστι μου ἄξιος»⁵.

Τέλος η επίδοση στην έντονη και αδιάλειπτη προσευχή, η υπακοή στους ποιμένες της Εκκλησίας, η αγάπη και η υποταγή στους άλλους, όπως και όλες γενικά οι βασικές αρετές του μοναχισμού, καλλιεργούνταν εξ αρχής από τα μέλη της Εκκλησίας.

Βέβαια ο μοναχός και ο ἑγγαμος ζουν δύο διαφορετικές μορφές ζωής. Αυτό όμως δεν αλλάζει την κοινή ευθύνη τους απέναντι στο Θεό και τις εντολές του. Ο καθένας έχει κάποιο ιδιαίτερο χάρισμα μέσα στο ενιαίο και αδιαίρετο σώμα της Εκκλησίας του Χριστού⁶. Κάθε μορφή ζωής, είτε η ἑγγαμη είτε η μοναχική, υπόκειται εξίσου στο απόλυτο θέλημα του Θεού. Γι αυτό δεν επιτρέπεται να εκλαμβάνεται οποιαδήποτε μορφή ζωής ως πρόσχημα για παραθεώρηση η επιλεκτική ανταπόκριση στην κλήση του Χριστού και την τήρηση των εντολών του. Και στις δύο περιπτώσεις απαιτείται άσκηση και αγωνιστική διάθεση.

Ιδιαίτερα κατηγορηματικός στο σημείο αυτό είναι ο ιερός Χρυσόστομος, που λέει: «Απατάς πολύ τον εαυτό σου και σφάλλεις, αν νομίζεις ότι άλλα απαιτούνται από τον κοσμικό και άλλα από το μοναχό· γιατί η διαφορά μεταξύ τους ἔγκειται στη σύναψη η τη μη σύναψη γάμου, ενώ σε όλα τα άλλα ἔχουν τις ίδιες ευθύνες. Γιατί ὅλοι πρέπει να ανεβούν στο ίδιο ὕψος· και αυτό που ἀνέτρεψε ὅλη την οικουμένη είναι το ότι νομίζουμε πως μόνο ο μοναχός πρέπει να ζει με ακρίβεια, ενώ οι υπόλοιποι επιτρέπεται να ζουν με ραθυμία»⁷. Αναφερόμενος μάλιστα στην τήρηση συγκεκριμένων εντολών του Ευαγγελίου παρατηρεί: Ὅποιος οργίζεται εναντίον του ἀδελφού του χωρίς λόγο, ἄσχετα αν είναι κοσμικός η μοναχός, ἔρχεται με τον ίδιο τρόπο σε ἀντίθεση προς το Θεό. Και ὅποιος βλέπει γυναίκα με πονηρή ἐπιθυμία, οποιαδήποτε ιδιότητα και αν ἔχει, δημιουργεί την ίδια ενοχή. Εδώ μάλιστα σημειώνει ότι ο κοσμικός που πέφτει στο σφάλμα αυτό είναι πιο ἀσύγγνωστος. Και γενικώτερα, παρατηρεί ο ιερός Χρυσόστομος, δίνοντας ο Χριστός τις εντολές του δεν διακρίνει κατηγορίες ἀνθρώπων· «οὔτε βιωτικού (κοσμικού) οὔτε μονάζοντος ὄνομα τίθησιν, ἀλλ ἀπὸ της των ἀνθρώπων διανοίας οὔτος εἰσενήνεκται ο διορισμός»⁸.

Οι εντολές του Χριστού απαιτοῦν ἀπ ὅλους τους πιστούς ἀκρίβεια ζωής, την οποία συχνά περιορίζουμε στους μοναχούς. Η ἀπαίτηση κοσμιότητας και σωφροσύνης, η κατάκριση του πλούτου και η σύσταση της ολιγάρκειας⁹, η ἀποφυγή της

αργολογίας και η υπόδειξη της ανιδιοτελούς αγάπης δεν απευθύνονται μόνο στους μοναχούς, αλλά σε όλους τους πιστούς.

Τέλος η απόρριψη του κοσμικού φρονήματος δεν αποτελεί καθήκον μόνο των μοναχών, αλλά όλων των Χριστιανών. Οι πιστοί δεν πρέπει να έχουν κοσμικό φρόνημα, αλλά να ζουν ως πάροικοι και παρεπίδημοι, έχοντας το νου τους στο Θεό. Η πατρίδα τους δεν βρίσκεται στη γη, αλλά στην ουράνια βασιλεία· «ου γαρ έχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητούμεν»¹⁰. Η Εκκλησία μπορεί να χαρακτηριστεί ως κοινωνία εξόδου. Ο κόσμος είναι ο τόπος της πρόσκαιρης διαμονής της. Προορισμός της είναι η βασιλεία του Θεού. Όπως οι Ισραηλίτες που ελευθερώθηκαν από την Αίγυπτο βάδισαν προς την Ιερουσαλήμ με πολλές δυσκολίες και δοκιμασίες, έτσι και οι Χριστιανοί που ελευθερώνονται από τη δουλεία της αμαρτίας βαδίζουν με πολλές δυσκολίες και δοκιμασίες προς την ουράνια βασιλεία.

Η έξοδος αυτή από τον κόσμο δεν βιώθηκε πρωτίστως τοπικά αλλά τροπικά. Όπως η αποστροφή από τον Θεό και η στροφή προς τον κόσμο δεν πραγματοποιήθηκε «τόπω» αλλά «τρόπω», γιατί ο Θεός ήταν και παραμένει πανταχού παρών και τα πάντα πληρών, έτσι και η αποστροφή από τον κόσμο και η επιστροφή προς το Θεό εκλαμβάνονται πρωτίστως τροπικά και όχι τοπικά. Αυτό αποτυπώνεται ιδιαίτερα στη ζωή των Χριστιανών των πρώτων αιώνων. Ευρισκόμενοι μέσα στον κόσμο είχαν σαφή συνείδηση ότι δεν προέρχονται από αυτόν, ούτε ανήκουν σ αυτόν· «εν τῷ κόσμῳ ἀλλ οὐκ ἐκ τοῦ κόσμου». Και όσοι ακόμα ζούσαν με παρθενία και ακτημοσύνη, πράγματα που αποτέλεσαν αργότερα θεμελιώδεις αρχές της μοναχικής ζωής, δεν μακρύνονταν από την κοινωνία των ανθρώπων ούτε κατέφευγαν στα ὄρη.

Η τοπική μάκρυνση από τον κόσμο γίνεται για να διευκολύνει την τροπική μάκρυνση. Η πείρα διδάσκει ότι η σωτηρία του ανθρώπου μέσα στον κόσμο είναι δυσκολότερη. Όπως σημειώνει ο Μ. Βασίλειος, η διαβίωση μεταξύ ανθρώπων που αδιαφορούν για την ακριβή τήρηση των εντολών του Θεού είναι βλαβερή. Η ανταπόκριση στην πρόσκληση του Χριστού, να λάβει ο άνθρωπος το σταυρό του και να τον ακολουθήσει, είναι δυσκολότερη, αν όχι αδύνατη, μέσα στα πλαίσια της κοσμικής ζωής. Βλέποντας κάποιος το πλήθος των ανομούντων όχι μόνο δεν συνειδητοποιεί τα αμαρτήματά του και δεν μετανοεί, αλλά και φαντάζεται ότι κατόρθωσε κάτι, γιατί συγκρίνει τον εαυτό του με τους χειρότερους. Έπειτα οι θόρυβοι και οι ασχολίες της κοσμικής ζωής αποσπούν τον άνθρωπο από τη μνήμη του Θεού, και όχι μόνο δεν επιτρέπουν να αισθανθεί τη χαρά της κοινωνίας με το Θεό, αλλά και οδηγούν σε καταφρόνηση και λήθη του θείου θελήματος¹¹.

[page_end]

Αυτά δεν σημαίνουν ότι η φυγή από τον κόσμο εξασφαλίζει τη σωτηρία του ανθρώπου, αλλά ότι είναι θετικός και βοηθητικός παράγοντας. Όταν όμως ο άνθρωπος προσηλώνεται ολοκληρωτικά στο Θεό και το θέλημά του, τίποτε δεν μπορεί να εμποδίσει τη σωτηρία του. Ο ιερός Χρυσόστομος σημειώνει χαρακτηριστικά τα εξής: «Ουδέν κώλυμα γίνεται προς αρετήν τύω νήφειν βουλομένω, αλλ ἔξεστι και χλαμύδα και ζώνην περικειμένω και γυναίκα έχοντα και παίδων επιμελούμενον και οικετών φροντίζοντα και αρχήν εγκεχειρισμένον της αρετής πολλήν ποιείσθαι την επιμέλειαν»¹². Και ο όσιος Συμεών ο νέος Θεολόγος παρατηρεί: «Ούτε μέση πόλις εμποδίζει ημάς εις το κατεργάζεσθαι τας εντολάς του Θεού, εάν σπουδαίοι ώμεν και διεγυγερμένοι, ούτε ησυχία ωφελεί η αναχώρησις κόσμου, εάν ραθυμώμεν και αμελώμεν»¹³. Σε άλλη περίπτωση πάλι λέει ότι είναι δυνατό σε όλους, όχι μόνο στους μοναχούς αλλά και στους λαϊκούς, «το αεί και διηνεκώς μετανοείν και κλαίειν και δέεσθαι του Θεού, και δια των τοιούτων πράξεων και τας λοιπάς πάσας αρετάς κτήσασθαι»¹⁴.

Ο χριστιανικός μοναχισμός συνδέθηκε εξ αρχής με την ησυχία. Αυτή εκλαμβάνεται πρωτίστως ως εσωτερική κατάσταση. Η εξωτερική ησυχία αναζητείται για την ευκολώτερη και τελειότερη πραγματοποίηση της εσωτερικής. Η ησυχία δεν είναι αδράνεια ή απραξία, αλλά εγρήγορση και ενεργοποίηση στο επίπεδο της πνευματικής ζωής. Είναι έντονη επαγρύπνηση και καθολική προσήλωση στο Θεό. Αποσυρόμενος ο μοναχός σε τόπους εξωτερικής ησυχίας και επισκεπτόμενος εκεί τον εαυτό του, κατορθώνει να τον γνωρίσει καλύτερα, να πολεμήσει ριζικώτερα τα πάθη του και να καθαρίσει πληρέστερα την καρδιά του, για να καταξιωθεί να προσεγγίσει και να δει το Θεό.

Ο πατέρας του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά -Κωνσταντίνος- ζούσε ησυχαστική ζωή ως συγκλητικός και μέλος της αυτοκρατορικής αυλής μέσα στην Κωνσταντινούπολη. Το ουσιώδες γνώρισμα της ζωής αυτής είναι η αποδέσμευση από την εμπαθή προσήλωση στον κόσμο και η πλήρης αναφορά στον Θεό. Γι αυτό και ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς λέει ότι η εν Χριστώ σωτηρία είναι δυνατή σε όλους: «Και ο γεωργός και ο σκυτοτόμος και ο οικοδόμος και ο ράπτης και ο υφαντής, και απλώς πας ο δι οικείων πόνων και της από των χειρών εργασίας ποριζόμενος το ζην, εάν την επιθυμίαν του πλούτου και της δόξης και της τρυφής από της οικείας εκβάλωσι ψυχής, όντως μακάριοι»¹⁵. Με το ίδιο πνεύμα και ο άγιος Νικόλαος Καβάσιλας παρατηρεί ότι δεν είναι ανάγκη να καταφύγει κάποιος στην έρημο, να τραφεί με ασυνήθιστη τροφή, να αλλάξει την περιβολή του, να καταστρέψει την υγεία του η να επιχειρήσει κάτι άλλο, προκειμένου να μένει αφοσιωμένος στο Θεό¹⁶.

Η μοναχική ζωή με την τοπική μάκρυνση από τον κόσμο και την αναχώρηση στην έρημο άρχισε από τα μέσα περίπου του τρίτου αιώνα. Για τη φυγή των Χριστιανών στην έρημο κατά την περίοδο αυτή συνέβαλαν και οι σκληροί διωγμοί εκ μέρους των Ρωμαίων. Η ανάπτυξη όμως του μοναχισμού, που σημειώνεται από την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, οφείλεται κυρίως στην άρνηση πολλών πιστών να προσαρμοστούν στην εκκοσμίκευση που άρχισε στους κόλπους της Εκκλησίας, και στην επιθυμία τους να ζήσουν συνεπέστερα τη χριστιανική ζωή. Έτσι εμφανίστηκε ο μοναχισμός ταυτόχρονα σε διάφορες περιοχές της νοτιανατολικής Μεσογείου, στην Αίγυπτο, την Παλαιστίνη, το Σινά, τη Συρία, την Κύπρο, για να φθάσει σύντομα στη Μ. Ασία και τέλος στην Ευρώπη. Κατά τη δεύτερη όμως χιλιετία κέντρο του ορθόδοξου μοναχισμού αναδείχθηκε το Άγιον Όρος.

Η εξέλιξη της πορείας του αγιορείτικου μοναχισμού παρουσιάζεται σε γενικές γραμμές ως επανάληψη της εξελίξεως του ανατολικού μοναχισμού. Σήμερα ο τόπος αυτός με την ερημιτική, την κοινοτική και την κοινοβιακή μοναχική ζωή διατηρεί συνοπτικά όλες τις βασικές μορφές που παρουσίασε ο χριστιανικός μοναχισμός στη μακραίωνα ιστορία του.

Η συνηθέστερη και ασφαλέστερη μορφή μοναχικής ζωής είναι η κοινοβιακή. Αυτήν ακολουθούν τώρα και οι είκοσι ιερές μονές του Αγίου Όρους. Στο κοινόβιο τα πάντα είναι κοινά: η στέγη, η τροφή, η εργασία, η προσευχή, οι κόποι, οι φροντίδες, οι αγώνες, τα κατορθώματα. Αρχηγός και πνευματικός πατέρας των μοναχών του κοινοβίου είναι ο ηγούμενος. Χαρακτηριστική είναι η προτροπή, που σημειώνεται στο Τυπικό του Αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου προς τον ηγούμενο: «Παραφυλάξεις πάντως το πάντα τα εν τη αδελφότητι κοινά είναι και αμέριστα και μηδέν κατά μέρος του καθ' έκαστον εις εξουθέντησιν μέχρι και ραφίδος σου δε

το σώμα και η ψυχή, μη τι γε άλλο, έστωσαν διαμεμερισμένα εν ισότητι αγάπης πάσι τοις πνευματικοίς σου τέκνοις και αδελφοίς και πατράσι». Το κοινόβιο αποτελεί την ιδανική χριστιανική κοινωνία, όπου δεν υπάρχει η διάκριση ανάμεσα στο δικό μου και το δικό σου, αλλά όλα αποβλέπουν στην καλλιέργεια του κοινού φρονήματος και του αδελφικού πνεύματος. Προέχουσα θέση στο κοινόβιο έχουν η υποταγή κάθε μέλους στον ηγούμενο και την αδελφότητα, η φιλαδελφία, η αλληλεγγύη και η φιλοξενία. Όπως επισημαίνει ο όσιος Θεόδωρος ο Στουδίτης, ολόκληρη η κοινωνία των πιστών οφείλει σε τελική ανάλυση να είναι μία Εκκλησία κοινοβιακή¹⁷. Αυτό άλλωστε υπαγορεύει και το κοινοβιακό πνεύμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Το μοναστικό κοινόβιο αποτελεί τη συνεπέστερη προσπάθεια για την πραγμάτωσή της.

Εξαρτήματα των είκοσι ιερών μονών του Αγίου Όρους είναι τα καθίσματα, τα κελλιά, οι καλύβες, οι σκήτες και τα ησυχαστήρια. Στα εξαρτήματα η μοναχική ζωή έχει περισσότερο ησυχαστικό χαρακτήρα.

Τα καθίσματα συνδέονται άμεσα με τις μονές και χρησιμοποιούνται από μέλη της αδελφότητας για μεγαλύτερη ησυχία. Στα κελλιά και τις καλύβες, που είναι μικρά μοναστικά συγκροτήματα, ζουν ολιγομελείς συνοδείες. Αυτές επιδίδονται στην ησυχαστική ζωή, ασκούν την υπακοή προς το γέροντά τους και συντηρούνται με γεωργικές εργασίες και εργόχειρα.

Στο Άγιον Όρος υπάρχουν δώδεκα σκήτες, που εξαρτώνται επίσης από μονές. Οι σκήτες, που μπορούν να θεωρηθούν αντίστοιχες προς τις αρχαιότερες λαύρες, διαθέτουν κοινό ναό, το Κυριακό, και κοινή διοίκηση, που ασκείται από το Δικαίο. Και σ αυτές κυριαρχεί η ησυχαστική ζωή με ευρύτερο κοινοτικό πνεύμα. Η φιλοξενία δεν απασχολεί συνήθως τις καλύβες της σκήτης, αλλά το Δικαίο και τους συνεργάτες του.

Πλήρως ησυχαστική είναι τέλος η ζωή στα ησυχαστήρια. Αυτά βρίσκονται σε ερημικούς τόπους της Αθωνικής χερσονήσου, και ιδίως στο νοτιώτερο άκρο της. Οι ερημίτες αποτελούσαν εξαρχής τους πυρήνες, γύρω από τους οποίους οργανώθηκαν οι πρώτες μοναχικές κοινότητες. Αλλά και μετά την οργάνωση του κοινοτικού και του κοινοβιακού μοναχισμού οι ερημίτες εξακολούθησαν να υπάρχουν ως τα κατεξοχήν χαρισματικά πρόσωπα μέσα στο σώμα της Εκκλησίας. Ήδη όμως τα κοινόβια και οι μοναστικές κοινότητες έγιναν τόποι προετοιμασίας των ερημιτών. Η εν Τρούλλω Σύνοδος μάλιστα όρισε με τον 41ο Κανόνα της ως προϋπόθεση για την αναχώρηση στην έρημο την επί τρία τουλάχιστο χρόνια παραμονή μέσα σε μονή. Και σήμερα οι ερημίτες του Αγίου Όρους, πριν επιδοθούν στην πλήρως ησυχαστική ζωή της ερήμου, ζουν ορισμένα χρόνια είτε σε μονές είτε σε κελλιά και καλύβες ως υποτακτικοί γερόντων.

Ο μοναχισμός με τη φυγή από τον κόσμο υπογραμμίζει τη θέση της Εκκλησίας ως «αντικοινωνίας» μέσα στον κόσμο, και με την έντονη πνευματική άσκηση καλλιεργεί το εσχατολογικό της πνεύμα. Η μοναχική ζωή χαρακτηρίζεται ως «αγγελική πολιτεία», δηλαδή ως πολιτεία που ακολουθεί στη γη το πρότυπο της ουράνιας ζωής. Εδώ εντάσσεται και η παρθενία η η αγαμία. Αυτή προτυπώνει την κατάσταση των ανθρώπων στη μέλλουσα ζωή, όπου «ούτε γαμούσιν ούτε εκγαμίζονται, αλλ ως άγγελοι Θεού εν ουρανών εισι»¹⁸.

[page_end]

Πολλοί θεωρούν ως κύριο γνώρισμα της μοναχικής ζωής την αγαμία. Η γνώμη αυτή αποδίδει και την αντίληψη που υπήρχε εξαρχής στην Εκκλησία για την ταυτότητα της χριστιανικής ζωής και την καθολικότητα της αναφοράς των ευαγγελικών εντολών. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το σπουδαιότερο στη μοναχική ζωή είναι η αγαμία. Σημαίνει απλώς ότι αυτό που διαμορφώνει την ιδιαιτερότητα της μοναχικής ζωής έγκειται ουσιαστικά στην αγαμία. Όλες οι υπόλοιπες υποχρεώσεις, ακόμα και οι δύο άλλες μοναχικές υποσχέσεις, η υπακοή και η ακτημοσύνη, αφορούν ουσιαστικά όλους τους πιστούς. Αυτονόητο βέβαια είναι ότι όλα αυτά μέσα στα πλαίσια της μοναχικής ζωής προσλαμβάνουν ιδιαίτερη μορφή. Αυτά όμως δεν αφορούν την ουσία των πραγμάτων.

Η πιστή τήρηση των θείων έντολών αποτελεί κοινή οφειλή όλων των Χριστιανών. Αλλά αυτή απαιτεί άσκηση. Η εκπεσμένη ανθρώπινη φύση δεν είναι πρόθυμη να ανταποκριθεί στην οφειλή αυτή, γιατί δουλεύει στα πάθη. Αναζητεί την ηδονή των αισθήσεων και αποφεύγει την οδύνη που απαιτεί η καταπολέμηση των παθών και της φιλαυτίας. Η μοναχική ζωή οργανώνεται με τρόπο που διευκολύνει την άσκηση. Αντίθετα η κοσμική ζωή, ιδιαίτερα μέσα στη σύγχρονη εκκοσμικευμένη

κοινωνία, δυσχεραίνει την άσκηση. Το μειονέκτημα του κοσμικού Χριστιανού είναι ότι καλείται να πραγματοποιήσει τον ίδιο σκοπό μέσα στο δυσμενές κοσμικό περιβάλλον.

Η μοναχική κουρά χαρακτηρίζεται ως «δεύτερον βάπτισμα»¹⁹. Το βάπτισμα όμως είναι ενιαίο και κοινό για όλα τα μέλη της Εκκλησίας. Είναι η συμμετοχή στο θάνατο και την ανάσταση του Χριστού. Η μοναχική κουρά δεν επαναλαμβάνει, αλλά ανανεώνει και συνειδητοποιεί το ένα βάπτισμα. Και οι υποσχέσεις που δίδονται κατά την κουρά δεν είναι στην ουσία τους διαφορετικές από αυτές που δίδονται κατά το βάπτισμα, εκτός βέβαια από την υπόσχεση της αγαμίας. Άλλωστε κουρά γίνεται και κατά το βάπτισμα.

Η μοναχική ζωή είναι δείκτης τελειώσεως. Στην τελείωση όμως καλείται ολόκληρη η Εκκλησία. Όλοι οι πιστοί, κοσμικοί και μοναχοί, καλούνται να τελειωθούν κατά το θείο πρότυπο: «Ἔσεσθε οὖν υμεῖς τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν»²⁰. Αλλά ενώ η μοναχική ζωή καταφάσκει στη ριζοσπαστικότητα της χριστιανικής ζωής, η κοσμική αρκείται στη συμβατική θεώρησή της. Ἐτσι η συμβατικότητα της ηθικής των κοσμικών Χριστιανών από τη μια πλευρά και η ριζοσπαστικότητα της ηθικής των μοναχών από την άλλη δημιουργούν μια διαλεκτική διαφοροποίηση, που προσλαμβάνει τη μορφή της διαλεκτικής αντιθέσεως.

Ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής αντιπαραθέτοντας τη μοναχική προς την κοσμική ζωή παρατηρεί ότι τα κατορθώματα των κοσμικών είναι αποτυχίες για τους μοναχούς, όπως και τα κατορθώματα των μοναχών είναι αποτυχίες για τους κοσμικούς: «Τὰ τῶν κοσμικῶν κατορθώματα πτώματά ἐῖσι τῶν μοναχῶν· καὶ τῶν μοναχῶν κατορθώματα πτώματά ἐῖσι τῶν κοσμικῶν. Οἶον, τὰ τῶν κοσμικῶν κατορθώματα, πλούτός ἐστι καὶ δόξα καὶ δυναστεία καὶ τρυφή καὶ εὐσαρκία καὶ εὐτεκνία καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, εἰς ἅπερ ἐλθῶν ὁ μοναχός ἀπόλλυται. Τὰ δὲ τοῦ μοναχοῦ κατορθώματα, ἀκτημοσύνη, ἀδοξία, ἀδυναμία, ἐγκράτεια, κακοπάθεια καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, εἰς ἅπερ ἐλθῶν ὁ φιλόκοσμος παρά πρόθεσιν πτώμα ἡγείται μέγα· καὶ κινδυνεύει πολλάκις καὶ ἀγχόνῃ χρῆσασθαι, τινές δὲ καὶ ἐχρήσαντο»²¹.

Βέβαια η αντιπρόθεση αυτή γίνεται ανάμεσα στον τέλειο μοναχό και τον εκκοσμικευμένο Χριστιανό. Αλλά και στη συνήθη εκκλησιαστική κατάσταση τα ίδια πράγματα είναι φυσικό να λειτουργούν διαφορετικά. Η διαφορά όμως αυτή δεν μπορεί να φθάνει στα άκρα. Ἐτσι π.χ. δεν μπορεί ο πλούτος ή η δόξα να χαρακτηρισθούν εξίσου καταστροφικά για τους μοναχούς και τους κοσμικούς. Στους μοναχούς αυτά είναι σε κάθε περίπτωση αρνητικά, γιατί έρχονται σε αντίθεση με τη μορφή ζωής που επέλεξαν. Στους κοσμικούς όμως μπορούν να λειτουργήσουν και θετικά, έστω και αν συνεπάγονται σοβαρούς κινδύνους. Η

ύπαρξη της οικογένειας, όπως και της ευρύτερης κοσμικής κοινωνίας με τις ποικίλες ανάγκες και απαιτήσεις της, όχι μόνο δικαιολογούν, αλλά και επιβάλλουν μερικές φορές τη συγκέντρωση χρημάτων ή την ανάληψη αξιωμάτων. Αυτά που μπορούν να λειτουργήσουν και ενοποιητικά στην κοσμική κοινωνία ενεργούν διασπαστικά στη μοναστική. Ο τελικός ενοποιητικός παράγοντας είναι σε τελική ανάλυση ο ίδιος ο Χριστός.

Η χριστιανική ζωή δεν στηρίζεται μόνο στην ανθρώπινη προσπάθεια αλλά πρωτίστως στη χάρη του Θεού. Ειδικότερα η άσκηση με όλες τις μορφές και σε όλες τις βαθμίδες της δεν αποβλέπει σε τίποτε άλλο, παρά στην προετοιμασία του ανθρώπου να συντονίσει το θέλημά του με το θέλημα του Θεού και να δεχθεί τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Ο συντονισμός αυτός φθάνει στην υψηλότερη έκφραση και τελειότητά του με την προσευχή. «Η αληθινή προσευχή εισάγει ημάς εις το Θείον Είναι δια της δυνάμεως του Αγίου Πνεύματος»²². Αυτή οδηγεί τον άνθρωπο στο αρχέτυπό του και τον καθιστά αληθινό πρόσωπο, όμοιο με το Δημιουργό του.

Η χάρη της χριστιανικής ζωής δεν βρίσκεται στα εξωτερικά σχήματά της. Δεν βρίσκεται στην άσκηση, τη νηστεία, την αγρυπνία, την κακοπάθεια. Όταν μάλιστα αυτά αυτονομούνται και θεωρούνται καθεαυτά, γίνονται αποκρουστικά. Και ο αποκρουστικός χαρακτήρας δεν περιορίζεται πια στην εξωτερική μορφή τους, αλλά εισχωρεί και στο εσωτερικό περιεχόμενό τους. Δεν γίνονται αποκρουστικά μόνο γιατί παρουσιάζονται εξωτερικά ως άρνηση της ζωής, περιφρόνηση των υλικών αγαθών ή αυτοεγκατάλειψη, αλλά και γιατί νεκρώνουν το πνεύμα, στηρίζουν τον εγωϊσμό και καλλιεργούν την αυτοδικαίωση.

Η χριστιανική ζωή δεν είναι άρνηση αλλά θέση. Δεν είναι θάνατος αλλά ζωή. Και δεν είναι απλώς θέση και ζωή, αλλά η μόνη αληθινή θέση και η μόνη αληθινή ζωή. Είναι η μόνη αληθινή θέση, γιατί προχωρεί πέρα από κάθε δυνατότητα αρνήσεως. Και είναι η μόνη αληθινή ζωή, γιατί αφήνει πίσω της το θάνατο. Η αρνητική μορφή, που παρουσιάζει η χριστιανική ζωή στα εξωτερικά σχήματά της, οφείλεται ακριβώς στην επιδίωξή της να τοποθετηθεί πέρα από κάθε ανθρώπινη διάψευση. Επειδή δεν υπάρχει καμία ανθρώπινη θέση που δεν καταλήγει στην άρνηση, επειδή δεν υπάρχει καμμια εγκόσμια ζωή που δεν καταλήγει στο θάνατο, γι αυτό η Εκκλησία δημιουργεί τη θέση της και φανερώνει τη ζωή της μετά την αποδοχή κάθε ανθρώπινης αρνήσεως και την κατάφαση σε κάθε μορφή εγκόσμιου θανάτου.

Η δυναμική της χριστιανικής ζωής βρίσκεται στην ελπίδα της αναστάσεως. Και ο σκοπός της ασκήσεως είναι η μετοχή στην ανάσταση. Η μοναχική ζωή, ως αγγελική ή ουράνια ζωή που βιώνεται μέσα στην ιστορία, αποτελεί πρόληψη και πρόγευση της αιώνιας ζωής, που διαβρώνει τη θνητότητα. Δεν αποβλέπει στην απέκδυση του ανθρώπινου στοιχείου, αλλά στην επένδυση της αφθαρσίας και της

αθανασίας· «και γαρ οι όντες εν τω σκήνει στενάζομεν βαρούμενοι εφ ω ου θέλομεν εκδύσασθαι, αλλ επενδύσασθαι, ίνα καταποθή το θνητόν υπό της ζωής»²³.

Υπάρχει ο στεναγμός που προκαλεί η παρουσία της αμαρτίας. Παραμένει η οδύνη για την απελευθέρωση από τα πάθη και την ανάκτηση της καθαρότητας της καρδιάς. Αυτά επιβάλλουν την άσκηση. Και αυτά έχουν οπωσδήποτε αρνητική μορφή, γιατί αποσκοπούν στο γκρέμισμα. Είναι κοπιαστικά και επώδυνα, γιατί συνδέονται με καταστάσεις και συνήθειες που έγιναν δεύτερη φύση μας. Με αυτό όμως το γκρέμισμα, με αυτή την αυτοκάθαρση ελευθερώνει ο άνθρωπος το έδαφος, για να φανερωθεί και να ενεργήσει η χάρη του Θεού. Αν δεν καθαρίσει η καρδιά, δεν φανερώνεται ο Θεός.

[page_end]

Οι μοναχοί «φυλάσσουν τον τόπον». Επιλέγουν τον αυτοπεριορισμό μέσα στο χώρο και καλλιεργούν εκεί την πνευματική ελευθερία που πρόσφερε ο Χριστός. Καθηλώνονται στην περιοχή του θανάτου, για να ζήσουν εντονότερα την προσδοκία της καινής ζωής. Συμφιλιώνονται με το χώρο, όπου αφανίζεται ο άνθρωπος που φθείρεται μέσα στο χρόνο, τον αισθάνονται ως σώμα τους, τον μεταμορφώνουν σε Εκκλησία και τον προσανατολίζουν στη βασιλεία του Θεού.

Η πορεία του μοναχού προς την τελείωση γίνεται κατά στάδια και συνδέεται με διαδοχικές αποταγές, που συνοψίζονται σε τρεις. Η πρώτη αποταγή πραγματοποιείται με την πλήρη εγκατάλειψη του κόσμου. Αυτή δεν περιορίζεται στα πράγματα του κόσμου, αλλά περιλαμβάνει και τους ανθρώπους και τους γονείς. Η δεύτερη αποταγή συνίσταται στην εγκατάλειψη του ατομικού θελήματος, ενώ η τρίτη στην απελευθέρωση από την κενοδοξία, που ταυτίζεται με την απελευθέρωση από την εξουσία του κόσμου²⁴.

Οι διαδοχικές αυτές αποταγές δεν έχουν αρνητικό αλλά θετικό νόημα. Γίνονται για την πλήρη διάνοιξη του ανθρώπου και την τελείωσή του ως προσώπου «κατ εικόνα και καθ όμοίωσιν» Θεού. Όταν ο άνθρωπος αποδεσμεύεται από τον κόσμο και από τον εαυτό του, ευρύνεται απεριόριστα. Γίνεται αληθινό πρόσωπο, που «συγχωρεί» μέσα του ολόκληρη την ανθρωπότητα κατά το πρότυπο του Χριστού. Γι αυτό άλλωστε και σε ηθικό επίπεδο ο Χριστιανός καλείται να αγαπά όλους τους ανθρώπους, ακόμα και τους εχθρούς του. Τότε έρχεται και σκηνώνει μέσα του και ο ίδιος ο Θεός, οπότε ο άνθρωπος αποκτά το πλήρωμα του θεανθρώπινου είναι²⁵. Εδώ βρίσκεται το μεγαλείο του ανθρώπινου προσώπου, και αυτό ερμηνεύει τους υπεράνθρωπους αγώνες που απαιτούνται για την τελείωσή του.

Η μοναχική ζωή είναι πορεία διαρκούς πνευματικής ανόδου. Ενώ ο κόσμος

προχωρεί σε οριζόντια πορεία, και οι πιστοί με τις δεσμεύσεις και τους περισπασμούς του κόσμου προσπαθούν κατά την πορεία αυτή να κρατηθούν στα θεσμικά όρια της εκκλησιαστικής παραδόσεως, ο μοναχισμός στρέφεται προς άλλη κατεύθυνση, την κατακόρυφη. Παραμερίζει τη συμβατικότητα και ζητεί το απόλυτο. Πραγματοποιεί κίνηση απογείωσης η εξόδου από τον κόσμο με άμεσο σκοπό τη βασιλεία του Θεού. Αυτή άλλωστε αποτελεί και το σκοπό της Εκκλησίας.

Στην παράδοση της Εκκλησίας η πορεία αυτή συμβολίζεται με κλίμακα που οδηγεί στον ουρανό. Όλοι δεν κατορθώνουν να φθάσουν ως την κορυφή της πνευματικής αυτής κλίμακας. Αρκετοί βρίσκονται στις πρώτες βαθμίδες της. Άλλοι ανεβαίνουν ψηλότερα. Υπάρχουν τέλος κι εκείνοι που πέφτουν από κάποια χαμηλότερη η ψηλότερη βαθμίδα. Το σημαντικώτερο εδώ δεν είναι η βαθμίδα στην οποία κάποιος βρίσκεται, αλλά η προσπάθειά του για διαρκή άνοδο. Και το αξιοσημείωτο είναι ότι η άνοδος αυτή γίνεται με τη διαρκώς αυξανόμενη ταπείνωση, δηλαδή με διαρκώς αυξανόμενη κάθοδο. «Κράτα το νου σου στον άδη και μην απελπίζεσαι», ήταν ο λόγος του Θεού προς τον άγιο Σιλουανό τον Αθωνίτη. Όταν ο άνθρωπος κατεβαίνει στον άδη της εσωτερικής του πάλης έχοντας μέσα του το Θεό, τότε ανυψώνεται και βρίσκει την πληρότητα²⁶.

Στην κορυφή της πνευματικής κλίμακας βρίσκονται οι «μωροί δια Χριστόν», όπως χαρακτηρίζει ο Απόστολος Παύλος τον εαυτό του και τους λοιπούς Αποστόλους²⁷, η «οι δια Χριστόν σαλοί», που «κάνουν τον τρελλό για την αγάπη του Χριστού και κοροϊδεύουν όλη τη ματαιότητα του κόσμου»²⁸. Η αναζήτηση της ανθρώπινης δόξας, λέει ο Χριστός, εμποδίζει την πίστη στο Θεό²⁹. Μόνο όταν αποβάλλει ο άνθρωπος την κενοδοξία, μπορεί να νικήσει τον κόσμο και να προσηλωθεί στο Θεό³⁰.

Στους βίους των μοναχών βλέπει ο Χριστιανός παραδείγματα ανθρώπων, που έλαβαν στα σοβαρά τη χριστιανική πίστη και αυτοδεσμεύθηκαν στην πορεία που καλεί ο Χριστός κάθε άνθρωπο. Δεν έφθασαν όλοι στην τελείωση. Όλοι όμως προσπάθησαν και ανέβηκαν ως κάποια βαθμίδα. Δεν είχαν όλοι τα ίδια τάλαντα. Όλοι όμως εργάστηκαν ως δούλοι αγαθοί και πιστοί. Το παράδειγμά τους δεν προβάλλεται πάντοτε για αντιγραφική μίμηση, ιδιαίτερα εκ μέρους των κοσμικών. Αποτελεί όμως πολύτιμο δείκτη για την πορεία προς την τελείωση, που είναι κοινή για όλους και κορυφώνεται στην τελειότητα του Θεού.

Ο αγιορείτικος μοναχισμός με την άσκηση και την προσευχή διατηρεί ανοικτούς τους απεριόριστους ορίζοντες για την τελείωση και την αληθινή καταξίωση του ανθρώπου. Η αθωνική πολιτεία ως πρότυπο χριστιανικής κοινωνίας πλουτίζει τη ζωή των πιστών και ενισχύει τους πνευματικούς αγώνες τους. Η παρουσία της ως «πόλεως επάνω όρους κειμένης» έχει κεφαλαιώδη σπουδαιότητα για την Εκκλησία

και για ολόκληρο τον κόσμο. Ιδιαίτερα η σύγχρονη μετανεωτερική κοινωνία, που ζει μέσα στο σώμα της τη διάσπαση και τη σύγχυση, μπορεί να βρει στο Άγιον Όρος το πνεύμα και τις δυνάμεις, που οδηγούν στην ενότητα και την απόκτηση του νοήματος της ανθρώπινης ζωής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1 Μαξίμου Ομολογητού, Μυσταγωγία 1, PG 91,665C.

2 Βλ. Εφ. 5,32.

3 Πρεσβεία 33. Πρβλ. και Ιουστίνου, Απολογία 1,15,6.

4 Μαρ. 8,34.

5 Ματθ. 10,37.

6 «Έκαστος ίδιον έχει χάρισμα εκ Θεού, ος μεν ούτως ος δε ούτως». Α Κορ. 7,7.

7 Προς πιστόν πατέρα 3,14, PG 47,372-74.

8 Ο.π. 373.

9 «Έχοντες διατροφάς και σκεπάσματα, τούτοις αρκεσθησόμεθα». Α Τιμ. 6,8.

10 Εβρ. 13,14.

11 Βλ. Όροι κατά πλάτος 6, PGυ 31, 925A.

12 Κατηχήσεις 7,28, εκδ. A. Wegner, "Sources Chrétiennes", τομ. 50, Paris 1970, σ.243.

13 Κατηχήσεις 5,122-5, εκδ. B. Krivochéine, "Sources Chrétiennes", τομ. 104, Paris 1964, σ.374.

14 Κατηχήσεις 5,122-5, εκδ. B. Krivochéine, "Sources Chrétiennes", τομ. 96, Paris 1963, σ.386.

15 Ομιλία 15, PG 151,180BC.

16 Βλ. Περί της εν Χριστώ ζωής 6, PG 150,660A.

17 Βλ. Επιστολή 53, PG 99,1264CD.

18 Ματθ. 20,30.

19 Βλ. Ακολουθία μεγάλου σχήματος. Μέγα ευχολόγιον, Αθήναι 1970, σ.208.

20 Ματθ. 5,48.

21 Μαξίμου Ομολογητού, Κεφάλαια περί αγάπης 3,85, PG 90,1044A.

22 Αρχιμ. Σωφρονίου, Άσκησις και θεωρία, Έσσεξ Αγγλίας 1996, σ.26.

23 Β Κορ. 5,4.

24 Βλ. Κλίμαξ 2, PG 88, 657A. Συγκριτική παρουσίαση της πατερικής παραδόσεως για τα τρία στάδια της αποταγής βλέπε στο βιβλίο του Αρχιμ. Σωφρονίου, Άσκησις και θεωρία, σ.26 κ.ε.

25 Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, Έσσεξ Αγγλίας 1996, σ.389.

26 Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Ο Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, Έσσεξ Αγγλίας 1995, σ.572, Πρβλ. και Άσκησις και Θεωρία, σ.42.

27 Α Κορ. 4,10.

28 Γέροντος Παΐσιου, Επιστολές, Σουρωτή Θεσσαλονίκης 1994, σ.235.

29 Ιω. 5,44.

30 Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, Άσκησις και Θεωρία, σ.33-34.

<https://bit.ly/2tUN6fc>